

obrazců. Zastaví-li se pohyb obrazce, odpovídá poměr maximálních výchylek v horizontálním a vertikálním směru podílu kmitočtů obou generátorů.

Nejpřesnějších výsledků však dosáhneme, změříme-li frekvenci kmitů čítačem, který lze zapojit ke svorkám vertikálního zesilovače osciloskopu (svorky y osciloskopu).

Při proměřování závislosti frekvence relaxačních kmitů na napětí zdroje U_0 , měníme toto napětí v rozsahu 30 až 60 V, odpor R a kapacitu C nastavíme tak, aby se frekvence měnila minimálně v rozsahu 200 - 1000 Hz. Pro měření frekvence opět používáme čítače, na osciloskopu odečítáme výšku kmitů, která odpovídá rozdílu $U_{B0} - U_{Zh}$. Při znalosti U_{B0} , které odečteme z naměřené statické charakteristiky, lze určit U_{Zh} . Dosazením hodnot U_0 , U_{B0} , U_{Zh} , R, C do vztahu (4) ověřujeme platnost tohoto vztahu i přesnost měření.

Literatura

- [1] H. Frank, V. Šnejdar : Principy a vlastnosti polovodičových součástek, SNTL, Praha 1976

15. STUDIUM ZESILOVAČE S TRIODOU

Pracovní úkol

1. Změřte anodové charakteristiky triody EC(C) 83 pro $U_g = 0, -1, -2, -3$ V. Anodové napětí U_a měňte po cca 10 V. Anodová ztráta $P_a = U_a I_a$ nesmí překročit 1 W.
2. Změřte závislost zesílení $A = U_{výst} / U_{vst}$ triodového zesilovače na frekvenci pro $U_g = -1$ V, $U_a = 210$ V, $R_a = 10^5 \Omega$ a $R_a = 5 \cdot 10^3 \Omega$, $U_{vst} = 0,3$ V, frekvenční rozsah 30 Hz - 10^5 Hz.
3. Změřte závislost zesílení $A = U_{výst} / U_{vst}$ na anodovém odporu pro $U_a = 210$ V při $R_a = 5 \cdot 10^3 - 10^5 \Omega$; $U_g = -1$ V při $f = 10^3$ Hz, $U_{vst} = 0,3$ V.
4. Výsledky měření zpracujte graficky.

Trioda

Je nejjednodušší zesilovací elektronkou s třemi elektrodami, anodou, mřížkou a katodou. Velikost anodového proudu lze řídit nejen anodovým napětím, ale především napětím mřížky vůči katodě, které je obvykle záporné.

Vlastnosti triody se charakterizují vnitřním odporem, strmostí a zesi-

lovacím činitelem.

Vnitřní odpor je definován vztahem

$$R_i = \left(\frac{\delta U_a}{\delta I_a} \right), \quad (1)$$

$$U_g = \text{konst.}$$

Jeho velikost se vyjadřuje obvykle v $k\Omega$ a udává pak, o kolik voltů se musí změnit anodové napětí U_a , aby se při konstantním napětí na mřížce změnil anodový proud o 1 mA.

Strmost S je zavedena vztahem

$$S = \left(\frac{\delta I_a}{\delta U_g} \right), \quad (2)$$

$$U_a = \text{konst.}$$

Udává se v mA/V a určuje, o kolik se změní anodový proud při změně napětí mřížky o 1 V.

Zesilovací činitel μ určuje, o jakou hodnotu musíme změnit anodové napětí, chceme-li aby po změně napětí mřížky o 1 V zůstal anodový proud konstantní.

$$\mu = - \left(\frac{\Delta U_a}{\Delta U_g} \right) \quad (3)$$

$$I_a = \text{konst.}$$

Převrácená hodnota zesilovacího činitele se nazývá průnik $\mu^{-1} = D$. Charakteristické hodnoty elektronky splňují Barkhausenův vztah

$$R_i S D = 1, \quad (4)$$

jehož platnost vyplývá z definice veličin.

Závislost anodového proudu na mřížkovém a anodovém napětí je možno obdobně jako u diody přibližně vyjádřit třípolovinovým zákonem

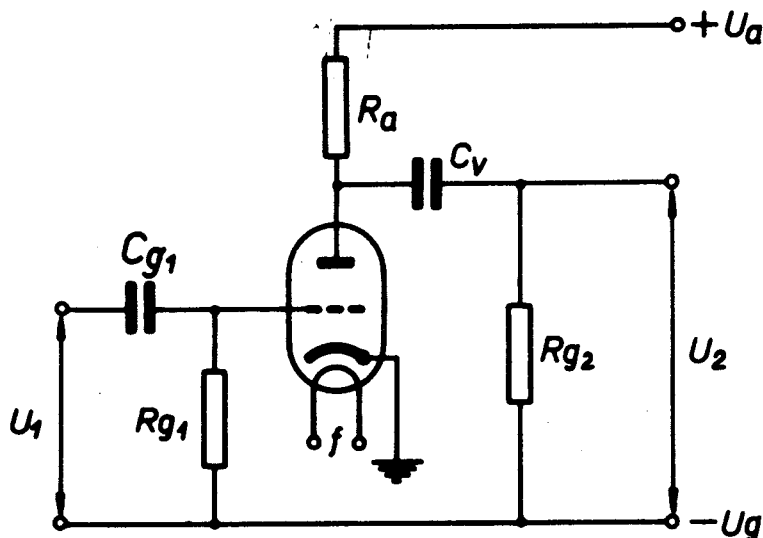
$$I_a = k \left(U_g - \frac{U_a}{\mu} \right)^{3/2}, \quad (5)$$

v němž k je konstanta určená konfigurací elektrod.

Rovnice (5) udává přibližně průběh anodové charakteristiky, tj. závislosti anodového proudu na anodovém napětí, položíme-li v ní $U_g = \text{konst.}$ Závislost anodového proudu na mřížkovém napětí při konstantním anodovém napětí udává převodní charakteristika.

Jednostupňový odporový zesilovač

Zapojení odporového zesilovacího stupně s triodou je znázorněno na obr. 1 .

Obr. 1

Vstupní článek C_{g1} , R_{g1} propouští na mřížku jen střídavou složku napětí U_1 . Předpětí mřížky je nastaveno pevně přes odpor R_{g1} . Pro zjednodušení nebudeme uvažovat vliv vazebních kondenzátorů C_{g1} a C_v a vypočítáme zesílení elektronky.

Změníme-li vstupní napětí, změní se anodový proud I_a . Tuto změnu můžeme najít jako úplný diferenciál funkce $I_a = f(U_g, U_a)$, která udává závislost anodového proudu na napětí elektrod. Platí

$$d I_a = \left(\frac{\delta I_a}{\delta U_g} \right)_{U_a = \text{konst.}} d U_g + \left(\frac{\delta I_a}{\delta U_a} \right)_{U_g = \text{konst.}} d U_a . \quad (6)$$

První parciální derivace na pravé straně této rovnice je rovna strmosti elektronky (viz (2)), druhá převrácené hodnotě vnitřního odporu (viz rovnice (1)). Vyjádříme-li strmost podle Barkhausenova vztahu, můžeme rovnici (6) přepsat na tvar

$$d I_a = \frac{I}{R_i} (\mu d U_g + d U_a) . \quad (7)$$

Protože platí

$$d U_a = - R_a d I_a , \quad (8)$$

dostaneme pro napěťové zesílení elektronky A , definované jako poměr změny napětí na anodě ke změně napětí na mřížce vztah

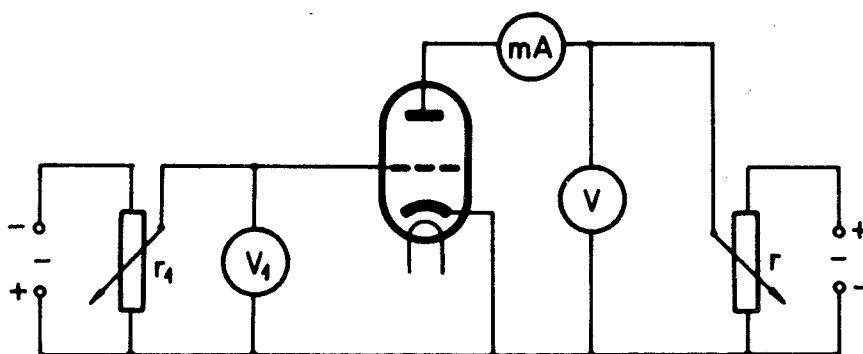
$$A = - \frac{d U_a}{d U_g} = \mu \frac{R_a}{R_a + R_i} \quad (9)$$

Znaménko mínus zde vyjadřuje, že změna napětí na anodě je opačné polarity než změna napětí na mřížce, při hármonickém průběhu je napětí na anodě fázo-
vě posunuto o úhel π proti napětí na mřížce.

Vztah (9) určuje velikost zesílení samotné elektronky s anodovým odporem R_a .
Není uvažován vliv vstupního a výstupního obvodu a parazitních kapacit mezi
elektrodami elektronky. Zesílení celého zesilovacího stupně je proto vždy po-
někud menší než by odpovídalo vztahu (9). K hodnotě dané výrazem (9) se blí-
ží zesílení celého stupně pouze v oblasti středních frekvencí, pokud svodový
odpor mřížky R_{g1} je mnohem větší než anodový odpor R_a . V oblasti nízkých
frekvencí klesá zesílení v důsledku zvyšování impedance vazebního kondenzáto-
ru C_v ($(\omega C_v)^{-1} \rightarrow \infty$, jestliže $\omega \rightarrow 0$). Při vysokých frekvencích omezuje
zesílení kapacita mezi anodou a katodou elektronky a vstupní kapacita nízkof-
rekvenčního voltmetru, kterým měříme zesílení napětí.

Měření charakteristik triody

Provádíme jej v zapojení podle obr.2 . Anodový obvod napájíme ze sta-

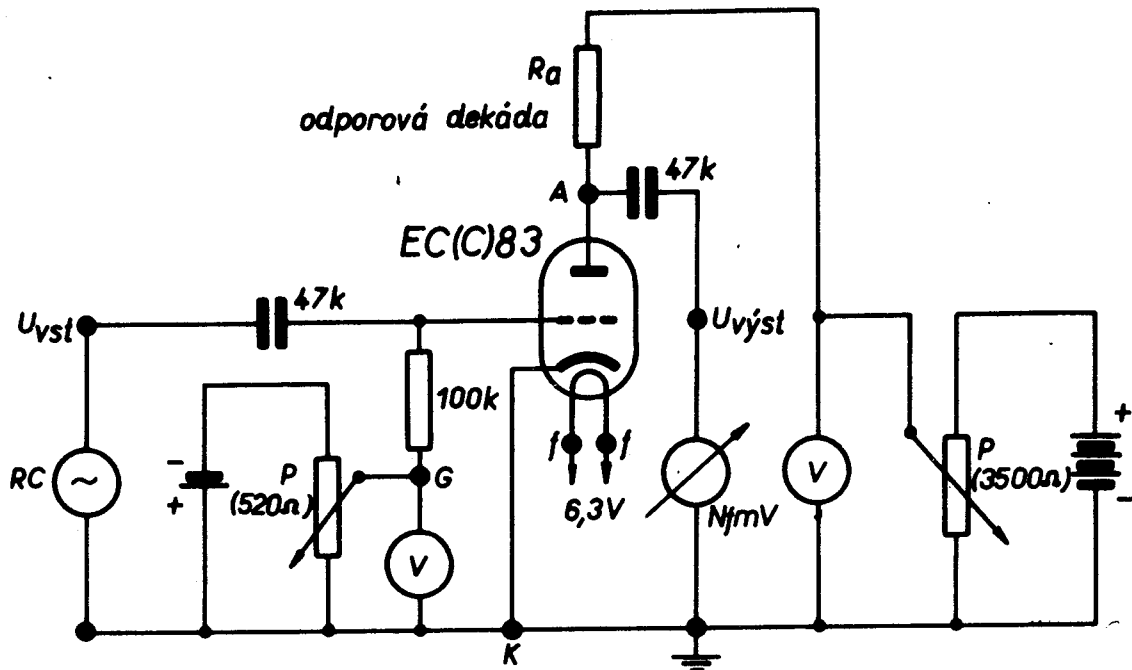
Obr. 2

bilizovaného zdroje, napětí regulujeme potenciometrem r a odečítáme anodo-
vý proud a napětí na miliampérmetru a voltmetru zapojeném v anodovém obvodu.

Mřížkové napětí odebíráme z rozvodu v praxi ze svorek 6 V . Mříž-
kový proud neměříme. Mřížka má záporné napětí a teče jí nepatrný proud.

Měření zesílení zesilovače

Obvod je zakreslen na obr.3 . Většími tečkami jsou zakresleny uzlové
body, které jsou vyvedeny na krabičce se soklem elektronky. Z předchozího ob-
vodu dostaneme toto zapojení , nahradíme-li ampérmetr odporovou dekádou R_a a
do svorek U_{vst} a $U_{výst}$ připojíme RC generátor a nízkofrekvenční volt-

Obr. 3

metr. Nejdříve měříme frekvenční charakteristiku. Nastavíme předepsaná napětí na elektrodách, hodnotu anodového odporu a úroveň vstupního napětí. Na RC generátoru nastavíme nejnižší frekvenci 30 Hz a odečteme výstupní napětí. Frekvenci zvyšujeme vždy na přibližně dvojnásobnou hodnotu. Kontrolujeme, zejména po přepnutí rozsahu, zůstává-li zachována úroveň vstupního napětí. Měření ukončíme při výrazném poklesu zesílení po zvýšení frekvence.

Závislost zesílení na anodovém odporu měříme při frekvenci 10^3 Hz. Na anodovém odporu nastavíme největší hodnotu odporu $1 \cdot 10^5 \Omega$ a tento odpor postupně zmenšujeme po skocích cca $10^4 \Omega$.

Při grafickém zpracování vynášíme u frekvenční charakteristiky závislost zesílení na logaritmu frekvence.

Literatura

- [1] Brož J. a kol.: Základy fyzikálních měření I, SPN, Praha 1983
 čl. 4.5.1.3, 4.5.5.1, 4.5.5.2, 4.5.5.3